

**“Відомості про старшин та їхніх дітей” 1766–1767 рр.
як джерело з історії козацької старшини
Слобідської України**

1. Особливості укладання

“Відомості про старшин та їхніх дітей” – умовна назва комплексу обліково-статистичних документальних історичних джерел, підготовленого в Слобідсько-Українській губернії наприкінці 1766 – в першій половині 1767 рр. Відповідні документи відклалися в двох справах – № 115 та № 116 – фонду 1710 “Слобідсько-Українська губернська канцелярія” Центрального державного історичного архіву України в м. Києві [26–27]. Як видно з Опису 2 фонду, раніше ці справи становили два томи (т. 1 і т. 2) однієї справи № 105.

Цінність даного комплексу документів визначається насамперед тим, що його було укладено невдовзі по скасуванню полково-сотенного устрою Слобідської України, що відбувалося впродовж грудня 1764–липня 1765 рр. [16, 19–20]. Складовими уніфікаційних заходів імперського уряду стали: ліквідація Ізюмського, Острогозького, Охтирського, Сумського та Харківського слобідських козацьких полків і формування на основі їх гусарських [20, с. 77; 5, с. 203–204]; введення загальноімперського адміністративно-територіального поділу (утворення Слобідсько-Української губернії у складі Ізюмської, Острогозької, Охтирської й Сумської провінцій з поділом кожної на чотири або п’ять комісарств та шести комісарств “Харківського відомства”) [20, с. 181–189; 4, с. XII]; запровадження нових управлінських структур (Слобідсько-Української губернської канцелярії, Ізюмської, Острогозької, Охтирської та Сумської провінційних канцелярій та двадцяти восьми комісарських правлінь) [2, с. 318; 3, с. 550–554]; усунення від керівництва краєм місцевої козацької старшини й зосередження владних повноважень в руках представників імперського уряду. Тож, “Відомості про старшин та їхніх дітей” проливають світло на становище слобідської старшини у перші пореформені роки.

Зауважимо, що ці документи становлять четвертий виявлений нами комплекс обліково-статистичних джерел до історії старшинського прошарку Слобідської України 60-х рр. XVIII ст. Першим таким комплексом є “Щорічні списки” 1760–1764 рр. – документи, що характеризують слобідську службу старшину в останні роки існування козацьких полків [9, арк. 28, 33, 35–40; 29, арк. 19–124 зв., 149; 30; 6, с.

16–27, 41–163]. Другий комплекс – “Іменні списки” (I, II) квітня-червня 1765 р. – персоналізує останній склад старшинського корпусу слобідських козацьких полків напередодні їхнього розформування [25; 28; 6, с. 28–34, 164–290]. “Відомості про старшинських дітей” листопада 1765 – червня 1766 рр. – третій комплекс джерел, підготовлений щойно по ліквідації козацької автономії Слобожанщини, в якому подано переліки дітей чоловічої статі колишніх старшин з інформацією про їхній вік, освіту, службу [24; 6, с. 35–39, 291–344]*. Нижче ми будемо неодноразово звертатися до названих комплексів історичних джерел, адже в цих документах й у “Відомостях про старшин та їхніх дітей” дуже часто фігурують ті самі особи. Як наслідок, продуктивним є зіставлення даних, їхня взаємна верифікація, доповнення. Те ж саме стосується порівняння чотирьох різновидів документів з погляду суто джерелознавчого аналізу.

Мета підготовки “Відомостей про старшин та їхніх дітей” полягала в тому, щоб зібрати інформацію про всіх осіб, які на той час мешкали в Слобідсько-Українській губернії і за своїм званням чи походженням вважалися представниками слобідської козацької старшини, та з’ясувати спосіб здобуття ними чи їхніми предками старшинського звання. У відповідному розпорядженні Слобідсько-Української губернської канцелярії від 13 вересня 1766 р. наказувалося: “во все провинциальные канцелярии и Харьковского ведомства в камисарства пошлать... указы, а при оных приложить формы и велеть немедленно по достоверной по делам выправке учинить по оным ведомости о всех оных старшинах, как отставных, так и неотставных, и о их детях, кои в оклад к платежу податей прежде не полагались (тут і далі все підкреслено нами. – С. П.)” [26, арк. 1]. Таку інформацію слід було зібрати з огляду на те, що певна частина старшин здобули це звання, в дійсності не служивши, за утримання виборного козака, але претендували користуватися правами, рівними з іншими старшинами – нащадками місцевих старшинських родів чи вихідцями з нестрашинських кіл, які дісталися до старшинських урядів дійсною службою. У розпорядженні це обґрунтовувалося досить розлого (наведемо цей уривок повністю, бо він яскраво відображає сприйняття козацької старшини в слобідському соціальному середовищі та підтверджує функцію підпрапорницького звання як “містка” до старшинських урядів.): “По прежнему учреждению в здешних слободских полках положены были чины: по полковнике полковая старшина – обозные, судьи, асаулы, ротмистры, полковые

---

* Цей комплекс історичних джерел ширше проаналізовано в окремій статті, яку незабаром буде видрукувано.

писари, хорунжие, також сотенная старшина – сотники, которые против регулярных полков никаких чинов не имели; по имянному ж 733 году апреля 10 дня указу... повелено к казакам подпрапорных определять из старшинских детей, в сходность чего здешних слободских полков старшинские дети и производимы были всегда в подпрапорные; и как сия линия самая ближайшая по тогдашнему обыкновению была к достижению старшинских чинов, то ис подпрапорных теже старшинские дети вступали и в старшинские, то есть в сотничие и протчие вишеписанные чины, а потом и ис казаков и протчих разночинцов в подпрапорные и ис подпрапорных теже и в старшины производимы были; почему оной род старшинской пред другими здешними разночинцами с отменою и почитался; и хотя бы кто из старшинских детей и родственников и в службе не обретался, то однако против обывательского общества с отменою содержаны, к чему доказательством служит то, что оные старшинские дети в бывалую в 732 году в тех полках перепись в оклад не полагались, а при нынешней в тех козачих полках реформе таковыя старшины по высочайшей... конфирмации штап- и обер-афицерскими чинами награждены; другой же род старшинами называющеися, есть из разночинцов, такои, что не служа в действительной некоторые тогдашними чинами службе, а только под образом тем, будто бы оные служили, протчие же из разночинцов, положенных в оклад, за одно содержание от своего кошту в службу козака, которого оне и должны были по тогдашнему обряду содержать, получили старшинские чины и настоящим старшинским правом пользоваться желают” [там само, арк. 1–1 зв.].

Окремої уваги заслугоує згадка про уряд підпрапорних в уривку. Загалом, він належав до “нижніх” – нестаршинських урядів, але водночас складав особливий, наблизений до старшин “привілейований прошарок” [1, с. 38–39] (відповідник значковим товаришам Гетьманщини). Перші обрахунки підпрапорних в слобідських полках належать до 1720-х рр. [9, арк. 176–189 зв.]. Відомим є поклик пізнішого джерела – “Екстракта о Слободских полках” – про те, що “подпрапорные учреждены в разных годах с 714 году из старшинских детей, которые наперед сего назывались полковыми казаками” [2, с. 150]. В. Маслійчук у своїх роботах спеціально зупиняється на цій проблемі [12, с. 106–109; 13, с. 90–96]. По-перше, вчений акцентує увагу на відповідності підпрапорних й значкового товариства [12, с. 106–108], а по-друге, аргументовано доводить, що на ниві “перенесення родинних відносин” у сферу політичної влади й управління (що супроводжувало виокремлення старшинської верстви з козацького загалу) на початку XVIII ст. утворюється “прошарок «підпрапорних»” як “інстанція” “для юридичного закріплення

спадковості старшинського звання” [13, с. 78, 93].

Саме таку функцію за урядом підпрапорних було законодавчо закріплено одним із указів імператриці Анни Іоанівни стосовно реформ 1733–1735 рр. на Слобожанщині [18]. Іменним указом від 10 квітня 1733 р., виданим за донесеннями князя Олексія Шаховського від 17 березня того ж року, визначалося: по-перше, укомплектування кожного слобідського полку визначеною кількістю козаків (Охтирський полк – 1000 осіб, решта чотири – по 800 осіб); по-друге, обрання до цих полків “із старшинських дітей подпрапорних скільки надлежит” [там само]. Інакше кажучи, прерогативу служити підпрапорними було закріплено за дітьми вже тодішньої старшини слобідських полків – представників місцевих старшинських родів. Саме на цей указ покликаються в розпорядженні Слобідсько-Української губернської канцелярії від 13 вересня 1766 р. Загалом, старшинських дітей віком 5–6, 9, інколи 2–3 роки записували до підпрапорних, аби підростаючи і навчаючись вони просувалися вгору до старшинських урядів [13, с. 94; 6, с. 21–22].

Згадані у розпорядженні переліки старшин та їхніх дітей мали бути укладені за чотирима “формами” (зразками). Комплекти “форм” було розіслано разом із указом губернської канцелярії до чотирьох провінційних канцелярій (Ізюмської, Охтирської, Острогозької та Сумської) та шести комісарств “Харківського відомства” (Табл. 1) [26, арк. 2 зв.–5]. Ці документи-зразки заслуговують детальнішого аналізу, адже саме вони визначили зовнішні особливості підготовлених відомостей. У “формах” було точно сформульовано назви відомостей і рубрик, кількість останніх, також продемонстровано спосіб представлення інформації. Назви документів-зразків були наступними:

Табл. 1. “Відомості про старшин та їхніх дітей”. Назви “форм” [там само, арк. 2 зв. (Перша “форма”), 3 зв. (Друга “форма”), 4 зв. (Третя “форма”), 5 (Четверта “форма”)]

Документ-зразок (“форма”)	Назва
Перша	Форма 1-я. Ведомость из Липецкого камисарства о находящихся во оном камисарстве старшинах отставных и не в отставке находящихся и о их детях, коих предки в перепись 1732 году и до состояния 1733 году о определении подпрапорных из старшинских детей указа старшинами были
Друга	Форма 2-я. Ведомость из Мерефянского камисарства о находящихся во оном камисарстве старшинах и о ихъ детях, происходящих от таких фамилий, которых предки в перепись 1732 году и до указа 1733 году из разночинцов, а не из старшинских детей подпрапорными и канцелярскими служителями были, а потом по настоящей службе получили старшинские чины

Третя	Форма 3-я. Ведомость из Харьковского камисарства о находящихся во оном камисарстве старшинах и о ихъ детях, происходящих из разночинцов, а не из старшинских детей, после указа 1733 году в подпрапорные, канцелярские чины и из них в старшины по настоящей службе или за содержание подпомоги, кои прежде в оклад полагались
Четверта	Форма 4-я. Ведомость о сотниках и подпрапорных, которые в те чины произведены из разночинцов, не быв ни в какой службе, и о их детяхъ, которые в оклад положены, а ежели кто в оклад не положен, то чего ради.

Відомості за першими трьома “формами” вміщували чотири рубрики (Табл. 2а), а за Четвертою – лише дві, з яких перша була без назви (дані про особу та її походження), друга подавала інформацією про вік (Табл. 2б). Лише відомість Сумської канцелярії за Четвертою “формою” має третю рубрику (без назви) з інформацією про спосіб одержання старшинського звання і підставу звільнення від сплати подушного [27, арк. 31].

Табл. 2 а. “Відомості про старшин та їхніх дітей”.
Рубрикація Першої, Другої і Третьої “форм” та відповідних відомостей [26, арк. 2 зв.–4 зв.]

Звання старшинских детей	Сколько от роду лет	Когда в службу вступил и какими нижними чинами происходил	В бытность в службе в походах и камандирациях были	Когда произведены в старшинские чины и кем
--------------------------	---------------------	---	--	--

Табл. 2 б. “Відомості про старшин та їхніх дітей”.
Рубрикація Четвертої “форми” та відповідних відомостей [там само, арк. 5]

	Сколько от роду лет
--	---------------------

Крім того, в розісланих зразках було продемонстровано порядок розміщення даних у кожній рубриці та приклади формул для пояснення. У відомості за Першою “формою” [26, арк. 3] в першій рубриці мали бути вказані уряд, прізвище, ім’я і по батькові (через формулу “сын”, тобто “полуютчество” [31, с. 39]) особи; дані про предків (“Отец ево или дед, такиета именами, до 1733 году состояли старшинами, такими имянно, почему он старшинского звания исчеслялся”); дані про дітей (“У него дети” з уточненням, якщо необхідно, “неслужащие” і “обучаются грамоте”). У другій і третій рубриках подавали інформацію про вік і початок служби, уряди до старшинських; четверта рубрика інформувала про виконані службові завдання (командирування, походи), а п’ята – про старшинські уряди й можливу відставку. Інформаційне наповнення рубрик відомостей за Другою “формою” [26, арк. 4] було таким самим,

тільки в першій рубриці походження уточнювалося – “ис казаков или ис подпомощников за содержание подпомоги или из другого какого звания”. У *відомості за Третьою “формою”* [там само, арк. 5] в першій рубриці слід було зазначити, чи стягується подушне (“показать, положены ль в оклад или не положены”). Для *відомостей за Четвертою “формою”* [там само, арк. 6] пропонувалися формули: “Оной сотник и сын ево в оклад положен или не положен и за чем”; “из подпомощников, не быв болше ни в какой службе, оной чин дан ему в оставку” чи лише “в окладе”.

Урешті, не всі провінційні канцелярії й комісарські правління надіслали *повний комплект відомостей (за чотирма “формами”)*. Серед документів, що надійшли з Ізюмської та Охтирської провінцій відсутні відомості за Четвертою “формою”, з Вільшанського комісарства – за Другою, з Мерэф’янського – за Другою і Четвертою, з Липцівського було надіслано тільки за Першою [там само, арк. 19–23, 25–25 зв., 26а–36, 64–101; 27, арк. 33–62 зв.]. У всіх випадках таку ситуацію місцеві канцелярії пояснювали відсутністю старшин, яких можна було б зарахувати до відповідної категорії (“таковых... не оказалось” чи “не имеется” [26, арк. 25 зв., 36; 27, арк. 33 зв.]). Повністю укомплектованими були документи Харківського й Валківського комісарств, Сумської та Острогозької провінцій [26, арк. 104–108; 27, арк. 1–31, 63–102]. Навіть більше, Харківське комісарське правління, зважаючи на те, що “сверх тех форм по городу Харкову находится еще старшина и другие чини из иностарнных нацей, кои за разные их службы получили старшинские чини” [27, арк. 101], надіслало “Ведомость ... о находящихся онаго камисарства в городе Харкове иностарнных нацей людях, кои за разные их службы получили старшинские чини” [там само, арк. 102].

До комплексу *супровідних документальних матеріалів* “Відомостей про старшин та їхніх дітей” зараховуємо: розпорядження Слобідсько-Української губернської канцелярії від 13 вересня 1766 р.; чотири “форми”, розіслані до місцевих канцелярських установ; указ губернської канцелярії, розісланий 23 вересня того ж року; рапорти комісарських правлінь і провінційних канцелярій [26, арк. 1–5, 9, 10–11, 12, 13, 14, 15–16, 17–18, 24–24зв., 39, 40, 104; 27, арк. 1, 33–34, 86]. Як і у випадку з “Відомостями про старшинських дітей”, ці документи утворюють *типову* групу з такими самими *підгрупами* (відповідно до способу залучення до підготовки відомостей):

1. *Директивну*: розпорядження від 13 вересня; указ, розісланий 23 вересня 1766 р.; чотири “форми”;
2. *Звітну*: рапорти комісарських правлінь і провінційних канцелярій.

Супровідні рапорти “Відомостей про старшин і їхніх дітей”

залежно від їхнього змісту також поділяються на *дві групи*:

про надходження указу;

про виконання указу (надсилання підготовлених переліків).

Як і “Відомості про старшинських дітей”, *первинні* “Відомості про старшин та їхніх дітей” підготували в усіх комісарствах Слобідсько-Української губернії (далі – *комплекти відомостей із комісарств*). Із шести комісарств “Харківського відомства” вони надійшли безпосередньо до губернської канцелярії, тоді як з комісарств Ізюмської, Острогозької, Охтирської та Сумської провінцій – спершу до провінційних канцелярій. У цих чотирьох провінційних центрах надіслані з підпорядкованих комісарств відомості перевірили, доповнили й на основі їх уклали *“генеральні”* (тобто зведені по провінції, термін із рапорту Сумської канцелярії [27, арк. 15 зв.]) чи, інакше кажучи, *вторинні* відомості й уже ці *комплекти відомостей із провінцій* надіслали до губернської канцелярії. Зокрема, в першому рапорті Охтирської канцелярії стосовно комплектів із комісарств висловлювалася можливість, “когда в чем потребно будет и выправится возможно, дополнение учинить, для чего и в здешней архиве все потребные справки отыскивать... кому следовало подтверждено” [26, арк. 15]. У другому рапорті цієї ж канцелярії затримання підготовки пояснювалася тривалими “по делам бывшей полковой канцелярии исправкам” уже отриманих від окремих комісарств переліків та очікуванням на повернуті для виправлення “по недостаточным противу форм изъяснениям” комплектів із інших комісарств [там само, арк. 40]. Зі змісту супровідних рапортів випливає також, що в провінційних канцеляріях робили “точные копии” з надісланих із губернської канцелярії “форм” і надсилали до підпорядкованих комісарських правлінь, які повинні були “о всех живущих ведомства их в войсковых казенных слободах и во владельческих поселениях старшинах и протчих чинах и о их детях,... не пропусая никого, по прописанным в указе пунктам и формам, выправясь достоверно по вступившим в те камисарские правления з бывших сотенных ратуш делам, а от кого подлежат будет – по истребвании сказокъ и других следующих к тому обстоятельств, и сочиня против тех форм... ведомости”, надіслати до провінційної канцелярії [там само, арк. 27]. Та ж Охтирська канцелярія встановила кінцевий термін для надходження комплектів зі “своїх” комісарств – не пізніше 15 жовтня 1766 р. [там само, арк. 40]. У такий спосіб комплекти відомостей з Ізюмської, Острогозької, Охтирської та Сумської провінцій пройшли додатковий етап підготовки у порівнянні з відомостями з комісарств “Харківського відомства”.

У цитованих вище уривках знаходимо інформацію про *джерела*

до підготовки відомостей та методу збору даних. Отже, джерелами виступили “сказки” (розповіді, дані) самих старшин та “дела” (документи), що зберігалися в архівах комісарських правлінь від колишніх сотенних ратуш і в архівах провінційних канцелярій від колишніх полкових. Поклики на такі джерела підготовки вміщують і самі відомості. Так, показовими є замітка про росіянина сотника Івана Васильовича Горлова, дід якого “по показанию от камисарства” був записаний “вряд з дворянами и верстан денежным окладом”, а батько “служыл в бывшем Ахтырском полку козачую службу”, проте “по делам же в здешней провинциальной канцелярии никакова о том вида не отыскалось [27, арк. 48 зв.]”, та фрагмент про предків судді Острогоського полку Федора Татарчукова, дід якого “ис черкес горских вступил в российскую службу тому назад лет с полтора ста... и служил з самого начала как он, так и сын... многие года в слободских полках старшинами, а сколько хто лет имянно, того он, судя, знать не может, потому что по смерти их остался он от отца в тре, а от деда – в шести лет” [там само, арк. 64 зв.].

Складається враження, що місцеві канцелярські установи досить часто покладалися на інформацію, надану самими старшинами, й не завжди перевіряли її за архівними документами. На користь цього свідчать два факти.

По-перше, у відомостях у значній частині дат, на відміну від призначених для Воєнної колегії “Щорічних” та “Іменних” списків, вказано лише рік. Приміром, у відомості за Першою “формою” Сумської провінції навіть стосовно особи, дані якої відкривають документ, – дворянина Степана Івановича Кондратьєва – датами “службової біографії”^{**} зазначено тільки 1739, 1744, 1746 та 1757 рр. [27, арк. 2]. У тому ж переліку вказано, що Василь Григорович Богаєвський одержав сотницький уряд в “747 в сентябре м [еся]це”, а комісарську посаду в Миропільському комісарстві – “765 году сентября 17 дня” [там само, арк. 8 зв.]. Насправді, за великого бажання точну дату початку служби Богаєвського – 18 вересня – можна було відшукати, адже колишня полкова канцелярія подавала її щонайменше двічі – в “Щорічних” списках за 1762 р. та в матеріалах до “Іменного” за 1765 р. [29, арк. 21 зв.; 25, арк. 21–21 зв.]. Ще відвертіше сформульовано у відомості за Третьою

---

* * Російська дослідниця В. Фаїзова застосовує цей термін стосовно даних про службу дворян [22, с. 21]. Ми будемо послуговуватися ним для позначення даних про службу козацьких старшин. Найбільш розлогі приклади “службових біографій” з чотирьох різновидів обліково-статистичних джерел уміщено в “Іменних списках” (I, II) 1765 р. [25, 28]. Одними з найдовших у цих документах є статті про службу останнього полкового судді Сумського козацького полку Олександра Парафіївського [25, арк. 17 зв.–18].

“формою” Мереп’янського комісарства. В цьому документі стосовно відставних підпрапорних Григорія Кононовича Глинського та Степана Степановича Богаєвського вказано лише рік початку служби (1736 р. та 1756 р. відповідно), а далі зазначено – “а какогo м [еся]ца и числа не упомнит” [26, арк. 36 зв.].

По-друге, фактичні дані стосовно певної частини осіб у порівнянні з інформацією “Щорічних” та “Іменних” списків виявляються неправильними. Таку ситуацію найчастіше спостерігаємо у відомостях Сумської [27, арк. 3зв., 4а, 6 зв., 7 зв.–9 зв., 12–13, 14, 15–16, 18, 28 зв., 29 зв., 31], Ізюмської [26, арк. 64 зв., 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 80, 82, 89, 90, 91, 94, 99] та Острогозької [27, арк. 64, 66 зв.–67, 68, 72 зв.–74, 76 зв., 84 зв.] провінцій, окремі неузгодженості помічено також у документах з Валківського [26, арк. 105, 106–106 зв.], Вільшанського [там само, арк. 26, 26а зв.], Липцівського [там само, арк. 20, 21 зв.], Мереп’янського [там само, арк. 34 зв.] та Харківського [27, арк. 88–88 зв., 91 зв., 95 зв.] комісарств. Так, про сотника колишнього Сумського полку Якова Івановича Подольського у відомості зазначено, що він почав служити сотенним хорунжим 1753 р., продовжив підпрапорним – 1756 р., а сотницький уряд здобув 1759 р. [там само, арк. 12 зв.] У дійсності ж дати мали бути такими: 17 березня 1752 р., 22 жовтня 1757 р. та 11 листопада 1760 р. [29, арк. 25 зв.; 30, арк. 3 зв.; 25, арк. 26]. Колишній старший полковий осавул цього ж полку Андрій Іванович Кондратьєв почав служити 17 березня 1752 р. [29, арк. 21; 30, арк. 2; 25, арк. 17], а у відомості записано 1753 р. [27, арк. 3] (а дату здобуття осавульського уряду не уточнено – тільки 1759 р. [там само], хоча колишня полкова канцелярія неодноразово подавала дату 22 березня 1759 р. [29, арк. 21; 30, арк. 2; 25, арк. 18]). Подібним чином зазначено дати служби полкового осавула Харківського козацького полку Івана Яковича Ковалевського: в датах початку служби (7 червня 1733 р. [29, арк. 77 зв.; 25, арк. 51 зв.]) і надання сотницького уряду (30 травня 1738 р. [там само]) відомість подає лише рік [26, арк. 26а], а замість 10 березня 1733 р., коли підпрапорного Івана Ковалевського було призначено канцеляристом [29, арк. 77 зв.; 25, арк. 51 зв.], у відомості читаємо 1737 р. [26, арк. 26а]. У відомостях Острогозької провінції відхилення від відповідних дат, що їх знаходимо в “Щорічних” та “Іменних” списках, коливаються від кількох днів до кількох років. Так, стосовно сотника Адріана Яковича Жидкова датою надання підпрапорницького звання у відомості вказано 12 березня 1755 р. [27, арк. 67], а в обліково-статистичних документах 1762 р. і 1765 р. – 2 березня 1755р. [29, арк. 40; 25, арк. 11]; роком надання цього ж уряду Дмитрові Гавриловичу Лофицькому відомість подає 1744 р. [27, арк. 74], у той час, як “Іменний” список (І) – 1 червня 1753 р. [25, арк. 12 зв.].

На такому тлі рівнем підготовки (а значить, і сумлінним ставленням провінційної канцелярії) приємно дивують відомості Охтирської провінції [27, арк. 36–62 зв.]. В цих переліках інформацію подано навіть детальніше, ніж в “еталонному” “Іменному” списку (I) 1765 р. [25, арк. 60–71]. Недаремно ж відповідний комплект уклали найдовше – майже дев’ять місяців (як показано в Табл. 4, з кінця жовтня 1766 р. до середини червня 1767 р.). Обмежимося одним прикладом – даними першої записаної особи. Таким виявився останній полковник колишнього Охтирського козацького полку Михайло Іванович Боярський. У Табл. 3 продемонстровано порівняння даних цих облікових документів:

Табл. 3. Дані “Іменних” списків (I, II) [25, арк. 60; 28, арк. 1 зв.] та “Відомостей про старшин та їхніх дітей” за Першою “формою” [27, арк. 36 зв.–37]

Охтирської провінції стосовно Михайла Івановича Боярського

Назва обліково-статистичного документа	“Відомість про старшин та їхніх дітей” за Першою “формою” Охтирської провінції жовтня 1766 – червня 1767 рр.	“Іменні списки” (I, II) квітня–червня 1765 р.
Дані обліково-статистичного документа		
Походження	З духівництва (“из священческих детей”).	З духівництва (“священнической сын”).
Почав служити підпрапорним	3 9 грудня 1730 р.	3 9 грудня 1730 р.
Полковий ад’ютант в Слобідському драгунському полку	3 2 липня 1737 р.	3 1737 р.
Поручик	3 27 червня 1738 р.	3 1738 р.
Капітан	3 9 червня 1741 р.	3 1741 р.
Полковий ротмістр Охтирського козацького полку	3 27 червня 1745 р..	3 1745 р.
Полковий обозний	3 30 січня 1750 р.	3 1750 р.
Командування Ізюмським козацьким полком “за полковника”	1753 р., 1755 р., 1757 р.	–
Полковник	3 29 січня 1759 р.	3 29 січня 1759 р.
Командування слобідськими полками “за бригадира”	1762 р., 1763 р.	1763 р.
Підполковник Охтирського гусарського полку	1765 р	–
Участь у закордонних походах російських військ	1743-1753 рр. – Польський, 1737 р. – Очаківський, 1738 р. – Дністровський, 1739 р. – Хотинський.	Польський, Очаківський, Дністровський, Хотинський.

Комплекти відомостей із комісарств та провінцій до Слобідсько-Української губернської канцелярії мали надіслати щонайшвидше (“в самой скорости” [26, арк. 2]) від часу отримання указу. Однак, за інформацією супровідних рапортів, підготовлені в місцевих канцелярських установах переліки надходили з кінця жовтня 1766 р. (Липцівське комісарство), протягом листопада (Вільшанське й Мереп’янське комісарства) і грудня (Валківське комісарство) 1766 р., січня (Сумська провінція), лютого (Острогозька провінція), березня (Харківське комісарство) й, нарешті, до кінця червня (Охтирська провінція) 1767 рр. (Табл. 4). Супровідний рапорт про надсилання відомостей з Ізюмської провінції не виявлено. Але той факт, що комплект обліково-статистичних документів із цієї провінції відклався серед документів Спр. 115 – між відомостями з Мереп’янського і Валківського комісарств, – дозволяє припустити, що згаданий комплект надіслали до губернській канцелярії в міжчасі початку грудня 1766 р. – початку січня 1767 р.

Табл. 4. Дані супровідних рапортів провінційних канцелярій і комісарських правлень стосовно підготовки “Відомостей про старшин та їхніх дітей” [26, арк. 9, 10–11, 12, 13, 14, 15–16, 17–18, 24–24 зв., 39, 40, 104; 27, арк. 1, 33–34, 86]

Провінція/ комісарство	Відіслано указ	Отримано указ	Рапорт про отримання указу: дата відсилення***	Рапорт про неможливість виконання указу до визначеного терміну	Надсилання “Відомостей”	Рапорт про відсилення “Відомостей”: дата відсилення
			дата надходження	дата надходження		дата надходження

* ** Дату відсилення рапорту з місцевої канцелярської установи проставлено в нижньому лівому куточку кожного документа; дату надходження рапорту до Слобідсько-Українській губернській канцелярії проставлено в верхньому правому куточку аркуша через формули “Подан [місяць] [число] [рік], записав, отдан к отпуску” чи “Подан [місяць] [число] [рік], записав, сообщил [?] с протчими заложит”; прочерк означає, що документ не виявлено; числа, взяті в квадратні дужки, реконструйовано нами, оскільки відповідні аркуші пошкоджено.

Ізюмська	23.09.1766	28.09.1766	29.09.1766	18.10.1766	[5 грудня 1766 р. –12 січня 1767 р.]	–
			12.10.1766	27.10.1766		
Охтирська	23.09.1766	26.09.1766	28.09.1766	26.11.1766	20.06.1767	20.06.1767
			07.10.1766	02.11.1766		25.06.1767
Острогозька	23.09.1766	10.10.1766	11.10.1766	–	18.02.1767	18.02.1767
			31.10.1766			[?].02.1767
Сумська	23.09.1766	02.10.1766	02.10.1766	–	2 [2].01.1767	2 [2].01.1767
			17.10.1766			30.01.1767
Валківське	23.09.1766	28.09.1766	30.09.1766	–	31.12.1766	31.12.1766
			06.10.1766			12.01.1767
Вільшанське	23.09.1766	24.09.1766	25.09.1766	–	26.11.1766	26.11.1766
			29.09.1766			28.11.1766
Липцівське	23.09.1766	25.09.1766	28.09.1766	–	20.10.1766	20.10.1766
			06.10.1766			25.10.1766
Мереф'янське	23.09.1766	25.09.1766	27.09.1766	–	30.11.1766	30.11.1766
			06.10.1766			05.12.1766
Салтівське	23.09.1766	27.09.1766	29.09.1766	–	–	–
			06.10.1766			–
Харківське	23.09.1766	25.09.1766	27.09.1766	–	12.03.1767	12.03.1767
			28.09.1766			17.03.1767

Палеографічні особливості документів комплексу “Відомостей про старшин та їхніх дітей” наступні. Чотири “форми”, підготовлені в губернській канцелярії, написано одним почерком і чорнилом – тим самим, що й розпорядження губернської канцелярії від 13 вересня 1766 р. [26, арк. 1–5].

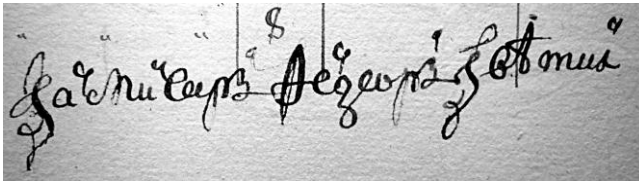
Палеографічні особливості цього почерку: літери прямі, середнього розміру, з’єднані написання та декоративні елементи відсутні, витримано відстань між літерами одного слова та словами в рядку; крім необхідних випадків, літери не виходять за межі рядка; читається добре; характерно “д” – з двома “ніжками”, опущеними до низу, “т” – на трьох вертикальних перекладинах, “ж” – “зірочкою” з трьох перекладин, “у” в двох варіантах – схожа на сучасну (з “ніжкою” до низу) та на грецьку “γ”. Ці характерні риси зближують аналізований почерк з російським скорописом другої половини XVIII ст., а значить, і з почерком № 1 “Іменного” списку (I) [6, с. 28]. Усі директивні типові супровідні матеріали було підписано Євдокимом Щербініним, Тихоном Яменським та Андрієм Яковлевим [26, арк. 1 зв.–5].

У комплекті документів із Сумської провінції рапорт і відомості виконано одним почерком (№ 1: рівний, прямий, порівняно незначна

кількість виносних; виправлення і описки зустрічаються зрідка; добре читається) і чорнилом (№ 1), але необхідні уточнення виконано почерком (№ 2) секретаря Андрія Яковлева й темнішим (№ 2) чорнилом [27, арк. 1–31]. Скріпи на документах: “Кань//це//ля//ри//сть// Петрь//Хрисъ//тенковъ//” (у лівому нижньому куточку лицьової сторони аркуша), “Секре//тарь// Ан//дрей// Якї//въ//левъ//” (посередині аркуша) та “В дїлжности// регистратора// канцеляристь// Василей//Надточеевъ” (відомість за Третьою “формою”). Одним почерком (№ 1: літери невеликі, дещо закруглені, без декоративних елементів; характерне написання “н” як “N”; незначна кількість виправлень; читається добре) і чорнилом (№ 1) оформлено документи Охтирської канцелярії [там само, арк. 33–62 зв.], але окремі примітки (як “з 766 во исправления поручаемых гражданских дел” [там само, арк. 56 зв.]) виконано тим самим почерком і світлішим чорнилом (№ 2). Скріпи на документах: “В должности се//кре//та//ря// пол//ко//вой// пи//сарь// Кли//ментъ//Аи//ли//по//вичъ” (ближче до правого краю посередині аркуша) та “Канцеляристь// Павел// Савенков//” (по нижньому краю аркуша). Документи Острогоської канцелярії написано одним почерком (№ 1: літери закруглені, середньої величини, помірна кількість виносних, майже відсутні декоративні елементи, характерне велике “С”, написання “н” як “N”; невелика кількість виправлень; добре читається) і чорнилом (№ 2), але окремі записи й виправлення виконано тим самим почерком і світлішим (№ 2) чорнилом. Скріпи на документах: “Секре//тарь//Ае//дор// Мать//вев” (ближче до правого краю посередині аркуша) та “Канъ//це//ля//ристь// Павелъ// Железников” (по нижньому краю аркуша) [там само, арк. 34, 63–85 зв.]. Відомості з Харківського комісарства написано одним почерком (літери дещо закруглені, ледь нахилені вліво; добре читається) і чорнилом (світло-коричневим). Скріпи на документах: “В должности// секретаря// полковой писар Яковъ Таранухин//” (ближче до лівого краю посередині аркуша) та “Канцелярской// писарь// Яковъ// Сисоевъ//” (по нижньому краю аркуша) [там само, арк. 86–102]. Комплект документів Ізюмської канцелярії виконано одним почерком, близьким до київського скоропису: літери досить дрібні, округлі, ледь нахилені вправо, помірна кількість виносних (“х” – на кінці слів “петелькою” вліво, “д” – з “ніжкою” догори, “м” – “змійкою” з “хвостиками” донизу, “л” – “дужкою”, “в” – “калачиком”), декоративний ефект досягається завдяки додатковим петелькам на подовжених елементах літер (“д”, “е”, “к”, “г”, “у”); чорнило світло-коричнєве. Скріпи на документах: “В должно//сти//секре//таря// полковой писар Яковъ Таранухин” (ближче до лівого краю посередині аркуша) та “Кан//це//ля//ри//сть// Григорей

Мищенко” (по нижньому краю аркуша) [26, арк. 80–85].

Завершуючи палеографічний аналіз комплексу “Відомостей про старшин та їхніх дітей”, хотілося б привернути увагу до одного підпису, який, як на нас, є чудовим прикладом каліграфічного мистецтва “київської школи” [17; про особливості слобідського скоропису також: 7–8], особливо на тлі дуже наближених до російських зразків, що ними рясніють документи Слобідської України 60-х рр. XVIII ст. Мова йде про власноручний підпис комісара Мереп’янського комісарства Харківської провінції (колишнього сотника – з 1743 р. [25, арк. 55]) (Мал. 1)****:

Мал. 1. “Відомість про старшин та їхніх дітей” за Третьою “формою” Мереп’янського комісарства. Власноручний підпис комісара Федора Квітки [26, арк. 36]

2. Інформативні можливості

Коло даних до історії козацької старшини Слобожанщини, представлених у “Відомостях про старшин та їхніх дітей”, вельми широке. З одного боку, важливою є “відкрита” інформація джерел – стосовно родинних зв’язків у старшинському середовищі, його кількісних і вікових характеристик, соціального й етнічного походження представників козацької верхівки та їхньої долі в перші пореформені роки; з другого боку, не менш цінними є “приховані” дані, як-от уявлення нащадків про переселення предків на Слобожанщину чи бачення тогочасними слобожанами Правобережної України й Гетьманщини.

Тож, за нашими підрахунками “Відомості про старшинських дітей” вміщують дані 1343 осіб – старшин розформованих козацьких полків та членів їхніх родин чоловічої статі. Як правило, представлено інформацію про батьків і їхніх синів, але досить часто зустрічаються дані онуків, братів, племінників та пасербів. У першому випадку після формули “у него дети” (“у него сын”) чи “дети ево” наводиться по низхідній відповідний перелік. Часом таких переліків вміщено три-

---

* **** Красивими “кучерявими” є також підписи вже згаданого Олександра Парафіївського та комісара Салтівського комісарства, а перед тим останнього молодшого полкового писаря Харківського полку Івана Романовського [26, арк. 12 зв., 17 зв.–18].

чотири в одній статті – якщо родина велика і нараховує кілька поколінь або ж перераховано братів і їхні сім'ї. Приміром, такий “каскад” утворюють дані відставного підпрапорного Сумського полку Романа Васильовича Бондарева і чотирьох його синів – Якова, Матвія, Олексія та Федора, з яких троє старших уже мали власні сім'ї. Такою є і стаття про старшинську родину Куколевських (подаємо фрагмент відомості за Першою “формою” Острогозької провінції [27, арк. 63–64 зв.]):

№	Звання старшинь и ихъ детей	Сколко от роду летъ
1	Полковой обозной МаРимъ Ивановъ сынъ Куколевской.	81
	Дд ево Андрей Скотченко по выходе ис Полши до 733 году в Ъзюмскомъ полку состоялъ полковымъ судею, почему онъ из старшинского звания исчислялся. Фамилия же Куколевской по отчиму ево – бывшему полковнику Федору Куколевскому.	
	У него снъ – ротмистръ отставной Сергей Куколевской.	55
	У него дети:	
	1. согъникъ Иванъ Куколевской,	29
	2. Петръ – в службе в Острогожскомъ гусарскомъ полку вахмистромъ,	24
	3. Андрей – в том же полку квартърмистромъ.	17
	Да племянникъ ево родной полковой хорунжей Андрей Леонтьевъ сынъ Куколевской.	54
У него дети:		
1. Илья Куколевской,	35	
2. Иванъ – в службе в Острогожскомъ гусарскомъ полку вахмистромъ.	27	
У Ильи дети:		
1. Николай,	8	
2. Михайла ничему не обучены.	2	

У кількох випадках у відомостях подано інформацію про онуків, але не вказано імен синів старшин. Так, через формулу “внук ево” записано Олексія Даниловича Савича – онука відставного сотника Сумського полку Василя Савича [там само, арк. 12] і Семена Афанасійовича Ананьїна – онука померлого на той час відставного сотника Ізюмського полку Єгора Ананьїна [26, арк. 100 зв.]. Полегшують генеалогічні розшуки формули “братья ево родные” (як стосовно Василя, Степана, Івана, Павла та Афанасія – братів підпрапорного Сумського полку Григорій Івановича Давидова [27, арк. 13–13 зв.]), “брат родной” (про Костянтина Костянтиновича Чупринова – брата сотника Охтирського полку Федора Чупринова [там само, арк. 44 зв.]) чи “у него двоуродной брат” (про Єлисея Андрійовича – двоюрідного брата

відставного сотника Ізюмського полку Дмитра Григоровича Двигубського [26, арк. 71 зв.]). Формулою “у него племянник” зафіксовано родинні зв’язки між Василем Донцем та його племінником Миколою Яковичем [там само, арк. 23], а “пасынок” – між відставним підпрапорним Сумського полку Федором Романовичем Вакулиним і його пасербом Осипом Лук’яновичем Кайдашевим, а також відставним сотником того ж полку Григорієм Васильовичем Крамаревим і Семеном Романовичем Закревським [27, арк. 23, 25 зв.].

Та сама відомість може вміщувати кілька статей про представників одного роду. Приміром, вагому частину відомості за Першою “формою” Сумської провінції займає інформація про представників сумського полковничого роду Кондратьєвих, які були досить чисельними в порівнянні з іншими старшинськими родинами. У Сумському комісарстві мешкали праправнук осадчого м. Сум відставний полковник (служив протягом 1739–1757 рр.) Степан Іванович з синами Миколою, Андрієм, Петром та Іваном; відставний поручик Андрій Іванович з сином Іваном; неповнолітній Фаддей Андрійович (син полковника Сумського полку); підпрапорний Яків Дмитрович та його син Григорій; сотник Іван Іванович з сином Михайлом та його брати Павло з сином Василем, Омелян і Осип; відставний ротний квартирмейстр Дмитро Григорович та його брат сотенний хорунжий Іван [там само, арк. 2–6]. У відомості наголошується надання дворянства засновнику роду осадчому м. Сум Герасиму Кондратьєву грамотою московських царів Іоанна та Петра Олексійовичів і цариці Софії Олексіївни від 2 серпня 1687 р. [там само, арк. 2–4, 10, 11 зв.; докладніше про Кондратьєвих: 10–11, 14, 21, 23].

Практично по всій відомості за Першою “формою” Ізюмської провінції “розкидано” інформацію про численних Щербин і Двигубських, кількох Любашевських і Сошальських. Тож, усі записані до переліку Щербини були нащадками сотників Миколи та Павла, які служили під час перепису 1732 р. Їхні онуки – сотники Василь і Павло Петровичі, Григорій Лукич і Степан Фомич, підпрапорний Степан Лукич – на середину 1760-х рр. уже були у відставці, а з тринадцяти правнуків служив тільки Осип Степанович (в Ізюмському гусарському полку) [26, арк. 72 зв.–73 зв., 75 зв.]. Із Сошальських у тому ж полку служили брати Іван та Семен Олександровичі (сини відставного сотника), а з Любашевських – Василь Семенович (син полкового судді). З Двигубськими пов’язані інші – по-своєму унікальні – дані: Максим Єлисейович був, схоже, наймолодшим зі всіх записаних до комплексу “Відомостей про старшин та їхніх дітей” осіб, адже його вік не обраховували навіть у “тижнях” (що також зустрічаємо в джерелі

[27, арк. 23 зв.]), а констатувалося лише – “ныне родился” [26, арк. 71 зв.].

Між іншим, дані *про вік* “Відомостей про старшин та їхніх дітей” є досить цікавими, навіть більше: вони дозволяють (із необхідною мірою умовності, як і завжди під час роботи з такою інформацією) “побавитися” з віковими характеристиками не лише старшинських дітей, а й самих полкових обозних і ротмістрів, численних сотників і ще численніших підпрапорних незадовго перед тим ліквідованих козацьких полків. Тож, хай там як, але сотник Ізюмського полку Тимофій Федорович Тертичников був людиною дуже похилого віку і “80”, записані проти його імені в документі [там само, арк. 66 зв.], не викликають подиву. По-перше, він був “найстаршим” [25, арк. 36–36 зв.; 6, с. 18] сотником Ізюмського козацького полку напередодні розформування, тобто найраніше – 1730 р. – дістав цей уряд (і найдовше на ньому прослужив) відносно решти тринадцятьох комплектних і трьох понадкомплектних сотників полку (за “Іменними списками” 1765 р. [25, арк. 36–36 зв.]), а служити козаком почав ще далекого 1710 р. По-друге, з даними про вік Тимофія Федоровича узгоджується така ж інформація стосовно двох його синів – Миколи і Семена, які за джерелом мали 44 і 36 років відповідно, і онуків Сави та Федора Миколайовичів – 10 і 1 рік. Знову ж, орієнтовно такі дані про вік прийняти можна. Крім того, опосередковано їх підтверджує (а значить, і верифікується ними в свою чергу) інформація про вік і дані “службових біографій” інших сотників Ізюмського полку (адже вони були “молодшими” за службою за Тимофія Тертичникова). Отже, за непрямою інформацією сотник, записаний під № 2 в останньому переліку сотенної старшини Ізюмського козацького полку, Андрій Кувичинський (служив сотником з 1737 р., а починав значковим товаришем у Полтавському полку 1724 р. [там само, арк. 36 зв.–37; 29, арк. 93 зв.–94]) на час підготовки “Відомостей про старшин і їхніх дітей” помер, бо в цьому документі окремо вміщено дані дітей “померлого сотника Андрія Кувичинського” і першим названо 33-річного вахмістра Ізюмського гусарського полку Федора [26, арк. 84 зв.]. Інформації про дальшу долю сотника, записаного під № 3 в “Іменному списку” 1765 р., – Федора Самборського, – поки що немає, а Герасим Павлович Тимошенко (сотник під № 4) був людиною зрілого віку (50 років за відомостями) і служив ще з 1729 р. (в Ізюмській сотенній ратуші, пізніше – в Ізюмській полковій канцелярії), а сотникував з 1740 р. [25, арк. 38 зв.; 29, арк. 94 зв.].

Така перевірка одного джерела – в даному випадку “Відомостей про старшин та їхніх дітей” – іншими може тривати до безкінечності, проте й кількох ілюстрацій достатньо, аби ще раз переконатися: інформацію про вік можна (і слід) обігрувати в комбінаціях з

різноманітними даними, одночасно верифікуючи й аналізуючи її. Однак не завжди матеріал для таких маніпуляцій доступний – даються взнаки кількісні виміри “Відомостей про старшин та їхніх дітей” (біографічні довідки більше ніж тисячі осіб) і ймовірність зустріти необхідну інформацію про них деінде. Тому наразі й нотуємо як “цікавинки” дані про вік відставних підпрапорних Степана Степановича Богаєвського (85 років), Кирила Степановича Панасенка (77 років), Степан Яковича Гуковського (72 роки), відставного ротмістра Андрія Кузьмича Чмихова (67 років) і, на сам кінець, відставного підпрапорного Якова Івановича Медкова (90 років!) [26, арк. 27 зв., 40; 27, арк. 54 зв., 80 зв.].

Подібно до “Іменних списків”, “Відомості про старшин та їхніх дітей” вміщують украй важливу *інформацію стосовно соціального походження представників старшинського середовища та окремі дані про етнічне походження.*

Тож, до “найпрестижніших” (за Першою “формою”) переліків було вписано нащадків найбільш знаних слобідських старшинських родів. В Ізюмській провінції, окрім згаданих вище Тертичникових, Сошальських, Щербин і Двигубських, такими були Капустянські, Богуславські, Лисаневичі, Пештичі, Любицькі, Молчанові [26, арк. 64–78]; в Острозькій провінції – Куколевські, Сіверські, Данилевські, Чмихови, Головинські [27, арк. 63 зв. –68 зв.]; в Сумській провінції – окрім Кондратьєвих, ще Алферови, Пустовойтови, Красовські, Штепи, Савичі, Подолські, фон Філерси, Романові й Апостоли-Кигичи [там само, арк. 2–14 зв.].

Добре знайомими є й прізвища більшості осіб, записаних до відомостей за Другою “формою”. Серед таких в Ізюмській провінції – останній полковий суддя Ізюмського козацького полку (1755–1765 рр. [25, арк. 33 зв.]) Семен Степанович Любашевський, згаданий сотник Герасим Павлович Тимошенко, сотник Семен Федорович Кишинський і підпрапорний Іван Федорович Норець [26, арк. 80 зв., 81 зв.]; в Острогозькій провінції – підпрапорні Михайло Григорович Жидков та Кирило Романович Подолський [27, арк. 69–зв.70]; в Охтирській провінції – останній полковник Охтирського козацького полку (1759–1765 рр. [25, арк. 60]) Михайло Іванович Боярський, останній молодший полковий осавул цього полку (1762–1765 рр. [там само, арк. 61]) Юхим Іванович Зашаловський, підпрапорні Петро Петрович Якубинський і Марко Миронович Сумець [27, арк. 36 зв.–38 зв.]; у Сумській провінції – відставний полковий суддя Іван Несторович Рубанов, останній старший полковий писар (1757–1765 рр. [25, арк. 18 зв. –19]) Сумського козацького полку Роман Матвійович Косовцов та підпрапорний Данило Олександрович Парафіївський [27, арк. 15–16].

Вихідцями з козацького середовища була більшість осіб, дані яких вміщено у відомостях за наступною – Третьою – “формою”. Такими були, приміром, представники родини Тимошенкових – останній старший полковий писар Острогозького козацького полку (1759–1765 рр.) [25, арк. 2 зв.] Іван Павлович Тимошенко і його рідний брат молодший полковий писар цього ж полку (1759–1763 рр.) Федір [27, арк. 72]; останній старший полковий осавул цього ж полку (1757–1765 рр. [25, арк. 1 зв.]) Гаврило Федорович Зайцев і сотник Гаврило Антонович Венецький [27, арк. 71 зв., 73]. Попри це, батько підпрапорного Антона Васильовича Антонова походив із духівництва, а відставного підпрапорного Івана Яковича П’ятниченка – із селян (“был в подданстве в селе Михайловка за бунчуковым товарищем Андреем Полуботком”), батько ж Михайла Мартиновича Шеремета служив канцеляристом, а відставного сотника Григорія Васильовича Крамарева “до 733 году был в малороссийском Лубенском полку значковым товарищем” (у Сумській провінції) [там само, арк. 21, 22 зв., 24 зв.–25 зв.]. З духівництва походив відставний сотник Василь Іванович Андріївський і полковий хорунжий Павло Іванович Новосельський (у Охтирській провінції) [там само, арк. 49, 50 зв.]. Численні представники родини Лофицьких – підпрапорні Григорій Іванович, Дмитро Гаврилович, Олексій Семенович, сотник Іван Федорович – також були вихідцями з середовища духівництва [там само, арк. 27–27 зв., 73 зв.–74 зв., 76 зв., 77 зв.]. Із селян (“из подданных малоросиян” [там само, арк. 75 зв.]) висулювався сотник Семен Олексійович Арбузовський (в Острогозькій провінції), і знову ж із середовища духівництва – сотник Пантелеймон Максимович Попов та з міщанства – відставний сотник Павло Якович Гуковський (у Харківському комісарстві) [там само, арк. 95, 96 зв.].

Нарешті, дещо урізноманітнює інформацію про соціальне походження старшин відомість за Четвертою “формою”. Так, в Острогозького полку підпрапорницьким званням з купців був нагороджений Петро Антонович Мединцов та з селян – Олексій Прокопович Сурмін, а сотничим – Петро Синельников, який довгий час служив міським отаманом [там само, арк. 80 зв.–81].

Що стосується *інформації про етнічне походження старшин*, то знову ж, зважаючи на відносність таких даних і необхідність перевірки їх за іншими джерелами, продемонструємо цю інформативну можливість джерела. Тож, у відомостях зауважено, що підпрапорний Петро Пужковський був греком (“из греческой природы”), так само, як і сотник Юрій Дмитрович Башнаков [там само, арк. 103 зв.]; сином вихреста був відставний підпрапорний Михайло Костянтинівич Білопольський (його батько “по восприятии из еврейской породы Греческого исповедания

находився во услужении в белополского сотника Федора Куколя-Яснополского” [там само, арк. 25]). З’ясовуємо й деякі генеалогічні дані про підпрапорного Харківського полку росіянина Миколу Федоровича Авдєєва [там само, арк. 109]. Маємо констатувати, що інформація відомостей про греків підтверджується іншими джерелами. Так, у відомостях Харківського комісарства вміщено дані кількох відомих діячів грецької громади Харкова другої половини XVIII ст. [14] (їхнє етнічне походження в аналізованому джерелі зазначено як “греческой нации” [27, арк. 102]): відставного сотника (а впродовж 1749–1758 рр. – харківського городничого) Івана Анастасійовича Анастасєва, його брата відставного підпрапорного (протягом 1750–1752 рр. – харківського городского отамана; пізніше – в 1769–1775 рр. – харківського міського голови) Федора [там само], відставного сотника (представника харківського міщанства в Комісії для складання Нового Уложення 1767 р.) Іллі Івановича Черкеса [там само].

Окремої уваги заслуговують “екскурси в минуле” – спогади старшин про їхніх предків. Такі фрагменти дозволяють придивитися, в якій формі через більше ніж століття поставали для нащадків спогади про прихід предків на Слобожанщину. Тож, для них Правобережна Україна була вже “Полшею” (“по выходе ис Полши”) [там само, арк. 63 зв.], а Лівобережна – “Малоросією” [там само, арк. 103 зв.]. Цікаво це прослідковується в статті щодо відставного підпрапорного Петра Яковича Краснокутського, дід якого Ярема 1707 р. “с Полши вишел в Малоросію шляхтичем, а отец ево Яков был значковым товарищем” [там само, арк. 92]. Не менш показовою є замітка щодо полкового осавула Харківського полку Максима Трофимовича Горленського, предки якого “вишли с Полской области из Минского повету - дед Самойло служил в Малороссии в Черниговском полку значковым товарищем, а отец – в Полтавском полку сотником” [там само, арк. 88]. Нарешті, “вышел ис Полши из города Лвова в 722-м году”, а в 1737 р. почав служити “волунтером” у Харківському, а потім в Острогозькому полках відставний полковий писар Олексій Савицький [там само, арк. 94].

***

Таким чином, наприкінці 1766 – в першій проловині 1767 рр. у Слобідсько-Українській губернії було підготовлено ще один – після “Відомостей про старшинських дітей” – комплекс обліково-статистичних документів стосовно місцевого старшинського прошарку. До підготовки переліків були залучені ті самі канцелярські установи: Слобідсько-Українська губернська канцелярія, Ізюмська, Острогозька, Охтирська і Сумська провінційні канцелярії та комісарські правління. Процедура підготовки документів також повторювалася: з губернської та

провінційних канцелярій виходили директиви до підпорядкованих управлінських структур, а в протилежному напрямку надсилали укладені переліки. В той же час, підготовка “Відомостей про старшин та їхніх дітей” мала дві важливі відмінні риси: по-перше, надіслані до губернської канцелярії комплекти не було зведено в загальний перелік по губернії; по-друге, тексти документів в цій канцелярській установі не переробили. Як наслідок, аналіз інформативних можливостей всього комплексу варто проводити як на прикладі комплектів відомостей з окремих провінцій чи комісарств, так і всіх комплектів разом. Інформація “Відомостей про старшин та їхніх дітей” частково перегукується з уміщеною у “Відомостях про старшинських дітей”. У обох випадках дані джерел стосуються персонального складу старшинського прошарку Слобожанщини, родинних зв'язків та вікових характеристик його представників. Водночас, інформативні можливості “Відомостей про старшин та їхніх дітей” значно ширші для проведення генеалогічних і просопографічних досліджень. Важливою перевагою цього різновиду обліково-статистичних документів є вміщені “службові біографії” не лише служилих у першій половині 1760-х рр. старшин, а й відставних, також дані стосовно служби представників старшинського корпусу скасованих слобідських козацьких полків у новосформованих військових одиницях та управлінських структурах Слобідської України. Нарешті, заслуговує уваги інформація щодо етнічного походження старшин. У цілому, завдяки “Відомостям про старшин та їхніх дітей” старшинське середовище Слобожанщини стає ще більш упізнаваним – у перехідну для краю та його мешканців добу.

-
1. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. – К., 1968. – 210 с.
  2. Багалеї Д. И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний) в XVI–XVIII столетиях. – Харьков, 1890. – Т. 2. – 438 с.
  3. Багалеї Д. И. Очерки истории колонизации степной окраины Московского государства. – М., 1887. – 591 с.
  4. Багалеї Д. И. Предисловие // Его же. Материалы для истории колонизации... – Харьков, 1890. – Т. 2. – С. I–XV.
  5. Головинский П. А. Слободские казачьи полки. – СПб, 1864 – 247 с.
  6. Еліта Слобідської України. Списки козацької старшини 60-х років XVIII ст. / Упорядн. Потапенко С. – Х., 2008. – 496 с.
  7. Иваницкая И. Палеография архивных документов местных

административных учреждений Слободской Украины в XVIII в. // Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Друга секція – К., 1965. – С. 231–238.

8. Іваницька І. Розвиток письма на Слобожанщині в кінці XVII – на початку XVIII ст. // Третя республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Матеріали. – К., 1968. – С.181–186.

9. Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. XXIX. – Спр. 9. – 203 арк.

10. Комаров В. В. Кондратьевы. Род воинов и благотворителей. – Сумы, 2005. – 47 с.

11. Левитский И. Исторические проблемы г. Сум Харьковской губернии // Труды XIII Археологического съезда в Екатеринославле. – М., 1908. – С. 79–114.

12. Маслійчук В. Л. Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. – Харків, 2003. – 252 с.

13. Маслійчук В. Л. Козацька старшина слобідських полків XVII–XVIII ст.: “родинний клан” та досягнення соціального статусу // Його ж. Провінція на перехресті культур: Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. – Харків, 2007. – С. 76–103.

14. Маслійчук В. Л. Сумський полковник Герасим Кондратьев // Його ж. Провінція на перехресті культур... – С. 158–173.

15. Маслійчук В. Л. Цікава звістка про греків у Харкові 60-х рр. XVIII ст. // Його ж. Провінція на перехресті культур... – С. 42–49.

16. Маслійчук В. Л. Щербінінська комісія та скасування слобідських полків 1762–1764 рр. // Його ж. Провінція на перехресті культур... – С. 141–155.

17. Панашенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. – К., 1974. – 120 с.

18. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). – СПб, 1830. – Т. IX. – С. 78.

19. ПСЗ. – Т. XVI. – С. 1003–1007.

20. ПСЗ. – Т. XVII. – С. 74–75, 77, 133–136, 181–189, 194–195.

21. Твердохлебов А. Наследное полконичество // Киевская старина. – К., 1887. – Т. 17. – С. 152–170.

22. Фаизова В. И. “Манифест о вольности” и служба дворянства в XVIII столетии. – М., 1999. – 172 с.

23. Филарет (Гумилевский). Отделение III: Уезды Ахтырский и Богодуховский, Сумский и Лебединский // Его же. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. – М., 1857. – 606 с.

24. Центральний державний історичний архів України у м. Києві

(далі – ЦДІАК). – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 17. – 89 арк.

25. ЦДІАК. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 62. – 71 арк.

26. ЦДІАК. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 115. – 108 арк.

27. ЦДІАК. – Ф. 1710. – Оп. 2. – Спр. 116. – 112 арк.

28. ЦДІАК. – Ф. 1817. – Оп. 1. – Спр. 3. – 64 арк.

29. ЦДІАК. – Ф. 1817. – Оп. 1. – Спр. 17. – 185 арк.

30. ЦДІАК. – Ф. 1817. – Оп. 1. – Спр. 83. – 79 арк.

31. Шепелев Л. Е. Титулы, мундиры, ордена в Российской империи. – Ленинград, 1991. – 224 с.

32. Юркевич В. Еміграція на схід і залюднання Слобожанщини в часи Богдана Хмельницького. – К., 1932. – 188 с.